

Sofija NEŠIĆ, MA*
Student doktorskih studija
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

Originalni naučni rad
Priljeno: 13 novembar 2021.
Prihvaćeno: 5. maj 2022.
UDK: 343.26:343.9.02(497.11)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.60.2.8>

IZVRŠENJE KAZNE ZATVORA IZREČENE ZA KRIVIČNA DELA ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA **

Cilj rada je utvrđivanje ultrapunitivne politike koja se sprovodi u Posebnom odeljenju Kazneno-popravnog zavoda u Požarevcu. U skladu sa geslom „tough on crime“ i preventivno-bezbednosnim zahtevima, primenjuje se oštro kritikovana modernizovana varijanta pensilavnijskog ćelijskog sistema. Dat je prikaz studije slučaja u nešto sažetijem obliku, čiji je predmet analize tretman osuđenika koji se nalazi na izdržavanju jedinstvene kazne zatvora u trajanju od 40 godina u Posebnom odeljenju, počev od vremena osnivanja ove jedinice. Podaci su prikupljeni produbljenim intervjuom sa advokatom i sa osuđenikom (posredstvom advokata), kao i primenom analize sadržaja relevantnih dokumenata.

Ključne reči: ćelijska izolacija, organizovani kriminalitet, Posebno odeljenje KPZ “Zabela”, kazna zatvora, resocijalizacija.

1. Teorijski koncept ćelijske izolacije

U teoriji nije postignuta univerzalno prihvaćena definicija ćelijske izolacije, prevashodno zbog njenih varijacija među različitim (američkim) zavodima. Ona svakako podrazumeva izolovanje osuđenika iz opšte zavodske populacije u

---

* E-mail: xsofija@gmail.com

** Rad predstavlja adaptiranu i skraćenu verziju master rada.

samicu, na osnovu odluke nadležnog organa, u kojoj provodi 22 sata ili više, uz prateće socijalne, senzorne i druge deprivacije. Naučni konsenzus po pitanju negativnih efekata ćelijske izolacije poslužio je za oštro zalaganje za ukidanje, odnosno drastično smanjenje njene primene. Posebno je problematična prolongirana ćelijska izolacija koja traje godinama pa čak i decenijama, zbog čega Haney upozorava da može biti ograničena na sate, dane ili nedelje, ali nikako na mesece ili godine (Haney, 2018: 304). Norveški sud, ispitujući u jednom predmetu da li je primena mere ćelijske segregacije prouzrokovala povredu člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), je pošao od premise da izolacija “nije koncept trajnog karaktera”. Realnost je da osuđenik provodi 22-23 časa sam u ćeliji sa vrlo malo socijalnih kontakata. Iako je u tom slučaju ćelija bila izuzetno dobro opremljena sa direktnim sunčevim svetlom, sud je našao da je spoljašnje okruženje od malog značaja i da je odsečenost od drugih ljudi krucijalan problem (Rovner, 2017: 90). “Funkcionalna socijalna patologija” nastala u uslovima izolacije, postoji i nakon izlaska iz samice, a u ekstremnim slučajevima dolazi do potpune nesposobnosti za socijalni život (Haney, 2018: 296). Slično nalazi Evropski sud za ljudska prava - samica bez adekvatne stimulacije verovatnije prouzrokuje pogoršanje mentalnih i socijalnih sposobnosti (Shalev, 2015: 146). Zaključak švedske studije je da pritvorenici koji se nalaze u ćelijskoj izolaciji i imaju decu, podložniji su negativnim efektima koje ona sa sobom nosi od pritvorenika u istom režimu ali bez potomstva (Scharff Smith, 2015: 160). Širom Amerike formirani su supermaksimalno obezbeđeni zavodi (supermax). Pensilvanijski restriktivni režim je, 80-ih godina prošlog veka, obnovljen pod izgovorom nemogućnosti kontrolisanja osuđenika, pri čemu je nova ideologija prodrla u 44 američke države do 2004. godine (Pizzaro, Narag, 2008: 24; Mears, 2006). Opstanku je doprineo i faktor nesvesnosti o nehumanom karakteru ćelijske izolacije.¹ Namenjena je za „najgore od najgorih”, iako zbog izostanka informacija o takvim osuđenici-ma i slobode nadležnih vlasti da određuje nivo opasnosti, ne možemo znati da li su to zaista najopasniji zatvorenici (Reiter, 2016: 142-143; Ignjatović, 2020: 1). Shalev ističe da će osuđenici koji se smatraju opasnim po nacionalnu bezbednost, a u koje ubrajamo i pripadnike organizovanih kriminalnih grupa, uglavnom celokupnu kaznu izdržati u strogoj ćelijskoj izolaciji (Shalev, 2008: 26). Slično nalazi i Piche koji ukazuje da se određeni broj osuđenika nalazi u izolaciji više od decenije iz razloga zaštite društvene zajednice i nacionalne bezbednosti (Piche, Major, 2015: 12).

---

1 Slikovit prikaz nesvesnosti daje Rovner: “Kada je zatvor lociran u Americi umesto u Kini, kada njime upravlja federalna vlada a ne neki divlji šerif, kada ga odlikuje poslednja reč tehnologije, uglančani podovi, kada nema oronulih ustanova i pretrpanih ćelija, teže je poverovati da se baš tu sprovodi tortura.” (Rovner, 2019, TED talks)

2. Normativni i institucionalni okvir

Ističe se da striktni režim predviđen u Zakonu o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala (ZIKZOK)², prevazilazi strogi zatvor koji je postojao do 1977. godine (Ignjatović, 2010: 196). Iako se i pre donošenja ZIKZOK-a postizao najviši stepen obezbeđenja,³ formirano je Posebno odeljenje Kazneno-popravnog zavoda u Požarevcu (KPZ Zabela), koje nije normativno izjednačeno sa ostalim ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija. Zakonodavac je tumačeći zahteve kriminalne politike preslikao, doduše ublaženi, pensilvanijski model ćelijske izolacije.⁴ U Posebno odeljenje upućuju se isključivo punoletni osuđenici muškog pola po odluci suda, koji naknadno odlučuje i o prebacivanju u opšti režim, u kojem se kazna izdržava u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS). Sud donosi odluku na osnovu činjenica i dokaza prikupljenih u krivičnom postupku, izveštaja policije i mišljenja javnog tužioca. Osim presude za krivično delo iz kataloga⁵, neophodno je ispunjenje jednog od materijalnih uslova,⁶ a koji su u teoriji podvrgnuti normativnotehničkoj i teleološkoj kritici. Boravak se preispituje na svake dve godine, pri čemu ne postoje prepreke za neograničeno produžavanje. U Izveštaju evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja o poseti KPZ u Požarevcu (CPT)⁷, preporučuje se da organi vlasti izvrše reviziju smeštaja u specijalno odeljenje tako da se ona obavlja na tri meseca umesto na dve godine. Ono što žalbu osuđenog u postupku revizije obesmišljava jeste tajnost podataka u izveštajima policije, službi bezbednosti, Posebnog odeljenja i u mišljenju javnog tužioca. Sličan problem poznaje i američki penitencijarni sistem. U slučaju *Wilkinson v. Austin* sud je našao da svi osuđenici u supermaks zavodu imaju procesno pravo da znaju konkretne razloge zbog kojih se nalaze u tom režimu. Istovremeno, to saznanje služilo bi im i kao vodič za buduće ponašanje (Lobel, 2008: 127). Nije predviđeno da osuđenik iz opšteg režima bude raspoređen u Posebno odeljenje kada nije ispunjen formalni uslov - postojanje

---

2 Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala – ZIKZOK, Sl.glasnik RS, br. 72/2009 I 101/2010

3 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija – ZIKS, Sl. Glasnik RS, br. 55/2014 i 35/2019, čl. 14 st. 4

4 Na evropskom kontinentu primećeno je da ćelijska izolacija nije poprimila ekstreman oblik svojstven američkom penitencijarnom sistemu (v. Shalev, 2015: 156).

5 Član 2. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije (Sl. Glasnik RS, br. 94/2016 i 87/2018) i član 1. ZIKZOK-a sadrže taksativno nabrojana krivična dela na koja se ZIKZOK može primeniti u smislu postojanja pravosnažne presude za bar jedno od tih dela.

6 Predviđene okolnosti u članu 14. ZIKZOK

7 Izveštaj Vladi Republike Srbije o poseti evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, CPT (2011) 39, 05. Jul 2011., Strazbur

odgovarajuće presude. Zamislivo je da postoje *posebne* okolnosti a da zavod u opštem režimu preduzme isključivo mere predviđene u ZIKS-u, kao dovoljne za zadovoljenje bezbednosnih zahteva. U opticaju su dva zakona koja regulišu postupak izvršenja kazne zatvora, pri čemu nije jasan izostanak pojedinih prava osuđenika u ZIKZOK-u. Pravo na čovečno postupanje, iako polazno i osnovno pravo zaštite dostojanstva, telesnog i duševnog zdravlja, ovim zakonom nije predviđeno. Nije propisano trajanje mere usamljenja⁸ u slučaju disciplinskih prestupa,⁹ kao ni uslovi koje izolaciona soba mora posedovati, za razliku od ZIKS-a u kojem je predviđeno da mera usamljenja može trajati najduže tri meseca. Kako osuđenik već izdržava kaznu odvojeno od ostalih osuđenika, smatra se da “usamljenje usamljenog” nema svrhe u posebnom režimu (Korać, Janković, 2013: 514). Moguće je da svrha nije samo deklarativnog karaktera, već je praktična posledica nepostojanja prava na čovečno postupanje. S obzirom da se upućivanje u samicu određuje u “slobodno vreme ili tokom celog dana i noći”¹⁰, to može obuhvatiti vreme koje osuđenik koristi za rekreaciju. ZIKZOK ne reguliše ni pravo na obrazovanje, iako je ono zajemčeno Ustavom svima.¹¹ Pravo na rad, premda propisano, deklarativnog je karaktera. Osuđenici provode 22 sata dnevno u ćelijama zbog čega je diskutabilno da li im se i „bezopasan” rad u ćeliji uopšte omogućava. Dozvoljen je ograničeni pristup kompjuteru, ali o formalnoj edukaciji nema reči iako u zavodima (pogotovo ovom) ne postoje nikakve prepreke za omogućavanje obrazovanja s obzirom na tehničke mogućnosti i kontrolu (Todorović, Timotijević, 2018: 22).¹² Praktične implikacije onemogućavanja prava na rad ogledaju se i kod uslovnog otpusta.¹³ S obzirom da je “napredak u tretmanu teško zamisliv bez radnog angažovanja” (Vujičić, 2017: 107), tim pre je teško zamislivo da je resocijalizacija u Posebnom odeljenju predmet preokupacije administrativne (i sudske) vlasti.

3. Studija slučaja

Studija slučaja obuhvata jednog osuđenika (A. A.) iz Posebnog odeljenja KPZ Zabela (PO). Podaci su prikupljeni putem produbljenog intervjua sa advokatom

---

8 Kao ni smeštaj u posebno osiguranu prostoriju bez opasnih stvari, član 49, stav 2, tačka 4. ZIKZOK

9 Vid. listu prestupa u članu 59. Pravilnika o kućnom redu Posebnog odeljenja za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, Sl. Glasnik RS, br. 18/2010, 43/2013, 76/2017 i 8/2020

10 ZIKZOK, član 60.

11 Ustav, čl. 71.

12 Vid. *Jankovskis v. Lithuania*, ECHR, (application no. 21575/08, Fourth section), Strasbourg 17. January 2017.

13 Uz primedbu da se jednako trebaju tretirati i obrazovni naponi osuđenika iako oni decidno nisu navedeni.

osuđenika i sa samim osuđenikom posredstvom advokata.¹⁴ Primenjena je i dokumentaciona analiza rešenja o produžavanju boravka u specijalnom odeljenju kao i drugih dokumenata radi uvida u tretman koji se sprovodi nad osuđenim A. A. Intervjui su sprovedeni u prvoj polovini 2020. godine.

3.1. Uslovi izvršenja kazne zatvora u Posebnom odeljenju

U izveštaju Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NPM) o poseti KPZ Zabela, zaključuje se da nije došlo do “suštinske promene režima”.¹⁵ Preporuka nadležnim vlastima bila je da se režim u PO “iz osnova izmeni”.¹⁶ Osuđeni A. A. kaznu zatvora izdržava u uslovima striktno, dugotrajne ćelijske izolacije već 18 godina. Do prebacivanja u PO, kaznu je izdržavao u pritvorskoj jedinici Centralnog zatvora u Beogradu, takođe u ćelijskoj izolaciji. Nezvanično, u PO se u periodu sprovođenja ovog istraživanja nalazilo šest osuđenika, od kojih A. A. boravi 11 godina bez prekida. U ćeliji veličine devet kvadrata, provodi 22 sata dnevno. Unutra je krevet pričvršćen za pod, tuš kabina sa čučavcem, sto sa stolicom i dve dijagonalno postavljene kamere. Može koristiti televizor i kompjuter, za držanje ličnih stvari prostor je prilično skučen, pri čemu nije dozvoljeno držati stvari na podu. Slobodan prostor je okvirno dva kvadrata, dovoljno da napravite dva koraka napred i dva nazad. “*Za 17 godina nikada mi nije bilo jasno zašto ćeliju zovu sobom ali to je u svim zatvorima kod nas ustaljeno pravilo... Problem su dve kamere u ovako maloj sobi gde ne postoji ni trenutak privatnosti, mada se čovek navikne na sve... Ukoliko osuđenik nije klaustrofobičan boravak u ćeliji nije tako neprijatan.*” (A. A.)

U ćeliji mu je dozvoljeno celodnevno praćenje televizije koja je ograničena na programe sa nacionalnom frekvencijom. Njegov advokat nam pojašnjava da “*svi koji izdržavaju kaznu u tom odeljenju su primorani da to gledaju jer ne postoje druge mogućnosti iako je uveden sistem spajanja na kablovski sistem emitovanja. Više puta su sami osuđenici pokušali da traže da im spoje kablovsku TV čak i pod uslovima da to sami plaćaju, ali nikada nismo dobili adekvatan odgovor.*” Do sada je napisao više od 20 knjiga, pretežno vojne tematike, jednu o boravku u zavodu i dva scenarija. “*Kod pisanja knjiga najteže je to što nemam na uvid dovoljno informacija u datom trenutku pisanja, već moram da ih pribavljam preko advokata što zna da potraje i po nekoliko nedelja. Uputili smo zahtev za*

---

14 Intervjui su pregledani, odnosno odobreni od strane zavodske uprave.

15 Cilj posete je bio praćenje sprovođenja preporuka iz izveštaja o poseti CPT 2011. godine - Nacionalni mehanizam za prevenciju torture, *Izveštaj o poseti KPZ Požarevac – Zabela* (Praćenje sprovođenja preporuka iz Izveštaja o poseti CPT Republici Srbiji iz 2011. g) – NPM Izveštaj, Beograd, 2015.

16 CPT (2011) 39.

instaliranje ograničenog pristupa internetu, ali kao što sam već rekao ovo je Srbija.” (A. A.) Sat vremena pre ručka, A. A. koristi za fizičku aktivnost, bez obzira na vremenske uslove, u betonskom dvorištu koje je pokriveno žičanom mrežom. Zaposleni su nedavno prepoznali opasnosti dugotrajnog usamljenja zbog čega su dozvolili i drugi sat za fizičku aktivnost, uglavnom nakon ručka.

Nivo bezbednosti je takav da je nezamislivo uneti bilo šta u odeljenje bez pisanja molbe. U početku pretresi su obavljani dva puta nedeljno, ali nakon nekoliko godina svedeni su na jedanput mesečno. Pred posetu bliskih srodnika, obavezan je pretres, kada je neophodno da osuđenik bude bez odeće. Rigorozna kontrola posetilaca uticala je na povećanje neprijatnosti kod njegove dece zbog čega su njihove posete sporadične, ali *“odnos službenih lica... je izuzetno korektan. Samim tim i prema članovima porodice i advokatima. Ovde nije problem u odnosu službenih lica prema nama, ovde je problem u institucijama koji taj sistem čine.”* (A. A.)

Na pitanje da li tokom šetnje ima kontakt sa drugim osuđenima kaže: *“Poslednje tri godine dozvoljeno mi je da šetam sa još jednim osuđenikom. Do pre godinu dana bio sam vezivan, ali sada je to prestalo na moju veliku radost. Uvek me obezbeđuju tri do četiri komandira.”* Advokat nam dalje pojašnjava da *“prvih godina nije bio dozvoljen ni slučaj sa drugim osuđenim licima prilikom izvođenja iz prostorije u kojoj boravi 22 sata dnevno do prostora predviđenog za šetnju. Takođe, šetnju je mogao da obavi kada je u tom prostoru jedini zatvorenik.”* Razgovore sa predstavnicima organizacija za zaštitu ljudskih prava i psihologom je odbijao jer ih smatra čistim formalnostima. Konkretno, razgovor je trebalo obavljati u posebnoj prostoriji sa blindiranim staklom i telefonom, a kasnije iz prostorije dužine dva metra i širine 80 centimetara koja *de facto* predstavlja kavez.

3.2. *Opravdanost mere produžavanja izdržavanja kazne u Posebnom odeljenju*

Viši sud u Beogradu je svake dve godine donosio rešenja o produžavanju izdržavanja kazne zatvora u PO.^{17, 18} U prvom rešenju o produžavanju, sud se poziva

17 Prilikom donošenja rešenja o upućivanju, odnosno prvog rešenja, sud nije u obavezi da pribavi mišljenje UIKS. Međutim, A. A. je već imao status osuđenog lica pre odlučivanja o upućivanju u PO (2010. godine). U takvoj situaciji poželjno je da UIKS dostavi izveštaj o ponašanju osuđenika, kako bismo obuhvatili celokupno izdržavanje kazne zatvora. Advokat osuđenog objašnjava da *“u tom trenutku Pravilnik o kućnom redu nije predvideo način postupanja u ovakvim situacijama.... na ovaj način su povređena prava mog branjenika kao okrivljenog... između mene i njega bilo je sigurnosno staklo, audio-video nadzor i nemogućnost da branjeniku pokažem spise ako ih prethodno zatvorska straža nije pregledala.”*

18 Rešenja IK-Po 1. Br. 2/12, 09. Jul 2012 IK-Po1 br 1/14, 09.jul 2014, IK-Po1 br. 1/16, 08. Jul 2016, IK-Po1 br. 1/18, 06. Jul 2018 godine.

na obrazloženje rešenja o upućivanju a zatim isti obrazac ponavlja i u svim narednim rešenjima.¹⁹ U izveštaju Uprave za izvršenje krivičnih sankcija (UIKS) iz 2012. godine naznačeno je da A. A. predstavlja visoki stepen rizika koji se bitno smanjuje u uslovima izdržavanja kazne u PO.²⁰ Kasnija rešenja govore da je stepen rizika smanjen, te osuđenik sada predstavlja srednji stepen rizika, “ali s obzirom na to da se radi o osobi sa specifičnim kriminološkim statusom i uzimajući u obzir vrste krivičnih dela, visinu kazne kao i društvenu opasnost, zaključak je da je stepen bezbednosnog rizika visok”.²¹ U pretposlednjem izveštaju iz 2018. godine, UIKS ne raspolaže saznanjima koja bi ukazivala na okolnosti propisane članom 14 ZIKZOK-a:

“Za vreme izdržavanja kazne iskazuje posebno dobro vladanje i ponašanje...disciplinski nije kažnjavan...pa se ne očekuju bitnije promene ponašanja u narednom periodu. Osuđeni je uravnotežena, solidno integrisana ličnost, voljnonagonski dinamizmi i prag tolerancije na frustracije su dobro očuvani, a u komunikaciji sa službenim licima je korektan.”

Kada je reč o izveštajima Bezbednosno-informativne agencije (BIA), predstaviceo deo izveštaja iz 2016. godine s obzirom da se on poziva ne prethodne te ne postoje značajne razlike među njima:

“A. A. poseduje sposobnost konspirativnog organizovanja lica iz kriminogenih struktura, da postoji mogućnost njegovog ponovnog aktiviranja... sa bivšim pripadnicima rasformirane Jedinice... koji su spremni da po njegovom nalogu sprovode nezakonite aktivnosti... i sa ostalim pripadnicima „zemunskog klana”... i sa drugim licima koja se nalaze na izdržavanju zatvorskih kazni...postoji opasnost od bekstva... sposoban da iskoristi svoje sposobnosti radi organizovanja pobuna...ima posredan uticaj na pojedine nosioce organizovanog kriminala u regionu...da se osveti pojedinim licima za koje smatra da su odgovorni za to što su mu izreknute maksimalne kazne zatvora.”

Naredno rešenje iz 2018. godine je drugačije - Agencija “ne raspolaže novim podacima o postojanju okolnosti”. Ipak, sud u nastavku svog obrazloženja dodaje “osim saznanja u prethodno podnetim odgovorima”.²² Konkretnije, iako se u svim

19 “[I]z Izveštaja Direkcije policije br.03 str.pov. 766/12 od 31.05.2012 godine koji se poziva na izveštaj Direkcije policije broj 02 str.pov. 554/10 od 18.06.2010 godine, izveštaja Bezbednosno-informativne agencije broj 02-13182 od 27.06.2012 godine označen kao “Službena tajna-strogo poverljivo”, koji se između ostalog poziva i na izveštaj...broj 02-12877 od 18.06.2010 godine.... kao i mišljenja Tužilaštva za organizovani kriminal str.pov. 162/12 od 05.07.2012 godine” (Rešenje IK-Po1. br.2/12 od 09.jula 2012).

20 UIKS, Posebno odeljenje-KPZ Zabela, str.pov.br.22/2012 od 05.juna 2012 godine i str.pov.br.29/2014 od 03.juna 2014 godine.

21 UIKS, Posebno odeljenje -KPZ Zabela, str.pov.br.29/2014 od 03.juna 2014, str.pov.br 38/2016 do 25.maja 2016 i str.pov.br. 53/18 od 08.juna 2018 godine.

22 Izveštaj BIA SP.br. 12-5516/4 od 06.06.2018 godine, mišljenje Tužilaštva za organizovani kriminal str. Pov.br.168/18 od 21.06.2018 godine.

izveštajima nadležnih organa iz 2018. godine navodi da nema informacija o postojanju okolnosti iz člana 14, Tužilaštvo za organizovani kriminal je u svom mišljenju našlo da su iz nekog razloga ispunjeni uslovi, te je sud tako i postupio. Tužilaštvo i Sud svoja mišljenja zasnivaju na prethodnim izveštajima BIA-e (a prethodni na prethodne), što je dosta problematično ne samo sa vremenskog aspekta već i zbog toga što se zasnivaju na proceni ličnosti od strane BIA-e. Sa druge strane, izveštaji onih koji su neposredno upućeni i još važnije, odgovorni za praćenje aktivnosti osuđenika – izveštaj UIKS-a ali i MUP-a, izgleda da nemaju preteranu važnost.

Koja je uloga tužilaštva u izvršenju kazne zatvora? Zakonodavac je predvideo da nadležni organi dostavljaju *izveštaje* a tužilaštvo *mišljenje*. Nije jasno u čemu se sastoji takvo mišljenje, kao ni čime se zakonodavac rukovodio u pogledu njegovog cilja, kada za tu svrhu već deluje sud.²³ Tužilaštvo bi moglo imati ograničenu ulogu u izvršenju kazne zatvora jedino kada se lice tek upućuje u PO uz postojanje specifičnih okolnosti. Takva uloga sastojala bi se isključivo u davanju obaveštenja sudu o drugom postupku koji je u toku i koji se vodi protiv osuđenika ili drugog lica za koje se osnovano sumnja da je na određen način povezano sa osuđenikom iz PO. Razume se da u situaciji kada takvih okolnosti nema, i koje načelno ne bi trebalo očekivati nakon prvih godina, da ne postoji ni osnov delovanja tužilaštva u postupku izvršenja kazne zatvora. U analiziranim rešenjima suda, koja su predstavljena u ovom radu, pobrojane su skoro sve posebne okolnosti. Primera radi, jedna od zakonskih okolnosti je *postojanje opasnosti od ugrožavanja sigurnosti sudije, javnog tužioca ili drugog učesnika u postupku*. Ona je doslovce prepisana u rešenju kao činjenično stanje zasnovano na operativnim saznanjima te se možemo zapitati da li je problem neshvatanje sudskog silogizma ili je u pitanju namera ugrožavanja ogromnog broja ljudi nakon 20 godina (protiv osuđenog se vodilo nekoliko postupaka sa velikim brojem učesnika).²⁴ Da „besposleni pop i jariće krsti“, pokazuje nam navod suda da postoji opasnost od sakrivanja tragova izvršenja krivičnih dela koja još uvek nisu otkrivena, ali da je njihov učinilac zasigurno osuđeni. Fascinantno, sud ide dalje od kršenja pretpostavke nevinosti do toga da pretpostavlja s obzirom na “kriminološki aspekt ličnosti”, da osuđeni mora da je izvršio još krivičnih dela za koja ne samo da nije osumnjičen, nego ona još uvek nisu ni otkrivena.²⁵ U domaćoj teoriji smatra se da je boravak

---

23 Ovde Tužilaštvo rukovodi istragom, optužbom i izvršenjem kazne.

24 Zamislimo situaciju u kojoj se okrivljenom za krivično delo terorizma stavljaju na teret sve takstativno navedene radnje umesto onih koje su stvarno izvršene i pritom se činjenično i sadržinski ne obrazlažu.

25 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Su.br. IX 3/12 – KŽ. Ik. PO1 od 30. Jula 2012. godine; Treba reći da A. A. izdržava kaznu u PO punih 11 godina u kom vremenu nisu pokrenuti krivični

u PO zapravo posebna kazna zatvora s obzirom na tretman. Čini se da *izvršeno krivično delo, visina kazne i društvena opasnost* utiču ne samo inicijalno na upućivanje u PO već deluju kontinuirano kao osnov za sva rešenja o produžavanju. U pitanju su nepromenljive kategorije koje se ne mogu promeniti voljom osuđenika ni u uslovima totalne izolacije. Nije logično da sud veruje da će lice nekim slučajem izgubiti sposobnost konspirativnog organizovanja u bilo kakvim uslovima, sem u onim potpuno deprivirajućim.

3.3. Odnos sa porodicom tokom izdržavanja kazne

Osuđeni A. A. je otac petoro dece koja u vreme početka izdržavanja kazne nisu navršila 14 godina. Pretres se obavlja na isti način kao za odrasla lica, koji je izuzetno neprijatan, i sasvim očekivano destimulativan za njihov ponovni dolazak. Poseta je ograničena na sat vremena mesečno i odvijala se bez fizičkog kontakta uz pregradno staklo, konstantan audio-video nadzor i nadzor osoblja. Tek je krajem 2016. godine, intervencijom Zaštitnika građana, uklonjeno zaštitno staklo tokom porodičnih poseta.²⁶ Od skidanja pregradnog stakla dozvoljen je samo delimičan fizički kontakt. Boravak u posebnoj prostoriji sa bliskim licima i dalje nije dozvoljen. Telefonski razgovor u trajanju od 15 minuta,²⁷ zahteva preciznu raspodelu vremena, okvirno na dva minuta, kako bi osuđenik mogao da porazgovara sa suprugom i petoro dece. Na pitanja da li mu je ograničeno pravo na dopisivanje i telefoniranje (i sa drugim licima), advokat osuđenog kaže: *“..nema pravo na slobodno telefoniranje niti da bilo koji od dva dozvoljena telefonska razgovora iskoristi za kontakt sa osobom po njegovom izboru... Ne koristi pravo na dopisivanje s obzirom da pregledi pošte koju prima ili koju bi slao predugo traju pa gube smisao postojanja. Takođe ukazujem i da je potpuno nebulozno dopisivati se sa članovima porodice kada se zna da se pisma fotokopiraju i šalju u razne službe gde su ona podvrgnuta analitičkoj obradi.”* Postavlja se pitanje da li bezbednosni zahtevi uvažavaju princip najboljeg interesa deteta.²⁸ Skorašnja preporuka Saveta Evrope potvrđuje da takav kontakt pozitivno deluje na zatvorenika, dete, osoblje i društvo u celini, kao i da su takvi kontakti “spojivi sa garancijama sigurnosti, bezbednosti i

---

postupci niti je on ispitivan o nekim okolnostima u vezi postupaka koji se vode protiv pripadnika kriminalnih grupa, niti protiv „kriminalizovane“ rasformirane Jedinice čiji pripadnici rade u različitim državnim službama.

26 Iako je prva pritužba odbijena zbog “izostanka nadležnosti u obavljanju vanskudske kontrole sudova”. (Dopis Zaštitnika građana, 13-30-5583/2016 od 07. decembra 2016.)

27 Prvih devet godina je trajao 10 minuta.

28 Konvencija o pravima deteta kaže da je najbolji interes deteta osnovna briga roditelja, te je zadatak institucija da im omoguće sprovođenje roditeljskih dužnosti. (član 18)

reda u zatvoru.”²⁹ Preporučuje se da se posete odvijaju jedanput nedeljno, da su prilagođene deci i da se bezbednosne provere moraju obavljati na način koji je primeren detetu. Prava dece čiji se roditelji nalaze u PO za sada nisu briga nadležnih organa. Ona su još uvek manje važna od potencijalne opasnosti osuđenika i za kazneno-popravni zavod koji se slabije ponaša kao kazneno-popravni, a više kao organ koji sprovodi posebne dokazne radnje pod nalogom tužilaštva.

3.4. Mogućnost resocijalizacije osuđenika na izdržavanju kazne zatvora u Posebnom odeljenju

Domaći režim praktikuje apsolutnu izolaciju nekolicine osuđenika uz nerazjašnjeno odsustvo volje nadležnih organa za njihovu resocijalizaciju.³⁰ “*Za ovih deset godina samo dva puta je došao predsednik suda i dva puta su bile sudije po službenoj dužnosti, ali to je čista forma da bi oni napisali da su bili, nema nikakvih rezultata tih poseta i odgovora na primedbe koje su im iznete.*” (A. A.) Nisu omogućene obrazovne, radne ni druge aktivnosti. “*Kada sam tražio da upišem neki od fakulteta i da tako iskoristim svoje vreme da bi se obrazovao i usavršio u domenu koji me zanima, odgovoreno mi je da to nije moguće zbog proceduralnih prepreka. Kao što je polaganje ispita gde bi morao da budem odvođen na polaganje istih.*” (A. A.) Do danas je ostala kao najveća prepreka realizaciji naprednih penoloških programa izrazita konzervativnost javnog mnjenja. Humanizacija kazne se poistovećivala pre 50 godina sa sentimentalnošću i familijarnošću zbog nedostatka jasne predstave o novim pogledima, na isti način kao i danas (Skalar, 1968: 3). Za sada, resocijalizacija se najpre ogleda u samoinicijativnom obrazovanju i usavršavanju koje, paradoksalno, nema nikakve veze sa posvećenošću zavodske uprave. Takva aktivnost osuđenika predstavlja nešto poput *samorehabilitacije*. Osuđenog A. A. smo pitali da nam opiše tretmane koji se sprovode u cilju resocijalizacije, na šta je odgovorio sledeće: “*Ne postoji sistem resocijalizacije u Posebnom Odeljenju!*”

4. Zaključna razmatranja

Izgradnja Posebnog odeljenja sprovedena je bez ikakvih prethodnih istraživanja o neophodnosti izrazito punitivne zavodske politike i izdvajanja samog odeljenja u praktičnom i normativnom smislu. U obzir nisu uzeta iskustva drugih

---

29 Recommendation *CM/Rec(2018)5* of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents, Committee of Ministers, Council of Europe, december 2018, str. 8.

30 Ilić smatra da je ovoj grupi osuđenika posebno potrebna podrška i stručna pomoć zbog štetnog dejstva koje prolongiran boravak u ovakvim uslovima proizvodi (Ilić, 2013: 56).

država u kontroli organizovanog kriminaliteta, o pogubnim efektima dugotrajnog usamljenja i u zbiru, isplativosti takvih projekata. Na njene tvorce koji su sprovodili gradnju bez naučne osnove, sve veći naučni, empirijski potkrepljeni pritisak deluje u pravcu razmišljanja o alternativama. Teško da se domaće zavodske prilike mogu izjednačiti sa onim koje su postojale 70ih i 80ih godina u Americi, a i da mogu, čudno je što odbijamo da vidimo mane američkog „eksperimenta”. Svakako, opravdanost izgradnje je posebno pitanje vredno analize. U svakom slučaju, u domaćem zavodu deluje polaritet kriminogenosti – standardna kriminalna zaraza u opštoj populaciji i kriminalna sterilnost Posebnog odeljenja. Protagonisti retributivne politike bi se na ovome zaustavili a mrežu uzroka i posledica ostavili po strani, što i odlikuje brzopleto i kratkoročno delovanje. Nosioци izvršne vlasti, a ni javnost ništa više, nisu okrenuti ka „milostivoj” penalnoj politici. Ukorenjenu rigidnost javnog mnjenja dodatno podstiče vlast svojim neretko demagoškim odlukama, pri čemu bi suprotno postupanje bilo ocenjeno kao nemoć države ili još tužnije, kao naklonost prema onima koji je ne zaslužuju. Prosto preslikavanje američkog, odnosno italijanskog modela izbrisalo je važne principe krivičnog prava zbog čega se rešenja o produžavanju boravka u ovom odeljenju zasnivaju na *težini izvršenog krivičnog dela, visini izrečene kazne i društvenoj opasnosti*, a koji će kao nepromenljive kategorije važiti do kraja izdržavanja kazne. To je nužno u uslovima nepostojanja operativnih saznanja, te je za donošenje rešenja dovoljno davanje „mišljenja o mišljenju” od strane tužilaštva. Zakon praktično ne obavezuje zavodsku upravu na primenu rehabilitativnih tretmana što za posledicu ima da se kazna zatvora izdržava 22 časa u ćeliji po principu *dva koraka levo, dva desno*. Studija slučaja je pružila važne podatke o načinu izvršenja kazne u ovoj jedinici i pokazala da je zavodska uprava preduzimala postupke (namerno izbegavanje kontakta sa drugim osuđenima i tokom sprovođenja iz i u ćeliju) koji nisu predviđeni nijednim aktom. Takvo, specifično, zakonski neosnovano postupanje se može okarakterisati kao ekstenzivna izolacija. Nadležne institucije umesto da omogućе aktivnosti usmerene na cilj resocijalizacije, podupiru primenu prolongirane ćelijske izolacije na taj način što ne samo da se saglašavaju sa očigledno nehumanim zakonom već ne preduzimaju mere ni za ostvarivanje prava koja su već predviđena u ZIKZOK-u. Može se reći da je Posebno odeljenje mesto za osuđenike sa *specifičnim kriminološkim statusom*, koji osim zvučnosti nema nikakvu stalnu sadržinu. Ona se dodeljuje u svakom pojedinačnom primeru. Formalni i materijalni uslov nam daju naznaku koja lica konkuriraju za izdržavanje kazne u samici, ali ostajemo uskraćeni za znanje o esencijalnim okolnostima koje zapravo i definišu specifičan kriminološki status. Najzad, još uvek je procenat osuđenika u ovom režimu mali u odnosu na opštu zavodsku populaciju, zbog čega bi analiza sadržaja presuda u kojima je određivano upućivanje u

Posebno odeljenje bila od značaja. U teoriji se do sada naslućivala zasebnost ove kazne zatvora a sada je ona potkrepljena zvaničnim, nepromenljivim materijalnim kategorijama kojima je uslovljeno njeno formalno postojanje. Na delu je ogromna diskreciona moć u definisanju takvog statusa u pravcu nedefinisanog trajanja izolacije, sakrivena distalnim preventivnim zahtevima bezbednosti na osnovu sadržaja strogo poverljivih izveštaja i raspoloženja tužilaštva.

Literatura

- Haney, C. (2018) The Psychological Effects of Solitary Confinement: A Systematic Critique. *Crime and Justice*, (1), str. 365-416. <https://doi.org/10.1086/696041>
- Ignjatović, Đ. (2010) Kritička analiza stanja i tendencija u izršnom krivičnom pravu Srbije. *CRIMEN*, (2), str. 168-201.
- Ignjatović, Đ. (2020) Kritike primene ćelijske izolacije i njihovi efekti. U: Đ. Ignjatović (ur.) *Kaznena reakcija u Srbiji*, X deo, str. 1-35.
- Ilić, Z. (2013) Tretman osuđenih za krivična dela organizovanog kriminala: mogućnosti, dileme i zablude. U: *Suprotstavljanje organizovanom kriminalu, pravni okvir, međunarodni standardi i procedure*, Beograd, str. 47-61.
- Korać, B., Janković, M. (2013) Posebnosti izvršenja kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala. U: *Suprotstavljanje organizovanom kriminalu, pravni okvir, međunarodni standardi i procedure*, Beograd, str. 507-521.
- Lobel, J., (2008) Prolonged Solitary Confinement and the Constitution. *Journal of Constitutional Law*, 2008, str. 123-138
- Mears, D. (2006) *Evaluating the Effectiveness of Supermax Prisons*. Washington: Urban Institute
- Piche, J., Major, K. (2015) Prisoner Writing in/on Solitary Confinement: Contributions from the Journal of Prisoners on Prision, 1988-2013. *Canadian Journal of Human Rights*, (4), str. 1-31
- Pizzaro, J., Narag, R. (2008) What we know, what we don't know, and where are we going. *The Prison Journal*, (2), str. 248-264.
- Reiter, K. (2016) *23/7: Pelican Bay Prison and the Rise of Long-Term Solitary Confinement*. London: Yale University Press.
- Rovner, L. (2017) Everything Is at Stake ig Norway Is Sentenced. In that Case, We Have Failed: Solitary Confinement and the “Hard” Cases In the United States and Norway. *Criminal Justice Law Review*, 1(1), str. 77-93.
- Scharff Smith, P. (2015) Children of Imprisoned Parents in Scandinavia: Their Problems, Treamtent and the Role of Scandinavian Penal Culture. *Law in*

- Context*, 32, str. 147-168. <https://search.informit.org/doi/10.3316/agispt.20151453>
- Shalev, S. (2008) *A Sourcebook on Solitary Confinement*. London
  - Shalev, S. (2015) Solitary confinement: The view from Europe, *Canadian Journal of Human Rights*, (4), str. 143-165.
  - Skalar, V. (1968) Prepreke koje ometaju osoblje u KPD-u u izvršavanju vaspitnih zadataka. U: *Izvršenje krivičnih sankcija institucionalnog karaktera*, Beograd: Jugoslovensko udruženje za krivično pravo i kriminologiju.
  - Todorović, R., Timotijević, V. (2018) *Uvođenje informacione i komunikacione tehnologije u proces resocijalizacije osuđenih lica*. Beograd: Organizacija za pomoć ugroženom stanovništvu.
  - Vujičić, N. (2017) Uticaj tretmana na donošenje odluke suda o uslovnom otpustu, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 37(3), str. 95-218.

Sudske odluke i zakonski akti

- Rešenje Višeg suda u Beogradu-Posebno odeljenje Ik-Po1 br. 1/10 od 09.07. 2010.
- Rešenje Višeg suda u Beogradu-Posebno odeljenje Ik-Po1 br. 2/12 od 09.07. 2012.
- Rešenje Višeg suda u Beogradu-Posebno odeljenje Ik-Po1 br.1/14 od 09.07. 2014.
- Rešenje Višeg suda u Beogradu-Posebno odeljenje Ik-Po1 br. 1/16 od 08.07. 2016.
- Rešenje Višeg suda u Beogradu-Posebno odeljenje Ik-Po1 br. 1/16 od 08.07. 2018.
- Presuda Višeg suda u Beogradu, Posebno odeljenje, K Po1.br. 23/2012 od 13.07. 2018.
- Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Su.br. IX 3/12 – KŽ. Ik-Po1 od 30. 07. 2012.
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, *Sl. glasnik RS*, br. 55/2014 i 35/2019.
- Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, *Sl. Glasnik RS*, br. 72/2009 i 101/2010.
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, *Sl. Glasnik RS*, br. 94/2016 i 87/2018.
- Pravilnik o kućnom redu Posebnog odeljenja za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, *Sl. glasnik RS*, br. 18/2010, 43/2013 i 76/2017.
- Ustav Republike Srbije, *Sl. Glasnik RS*, br. 98/2006.

Izveštaji i međunarodni dokumenti

- Konvencija o pravima deteta.
- European Convention on Human Rights, Council of Europe, 4. Novembar 1950.
- Recommendation CM/Rec (2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents, Council of Europe, Decembar 2018.
- Dopis Zaštitnika građana, 13-30-5583/2016, od 07.12.2016.
- Izveštaj Vladi RS o poseti evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, CPT(2011)39, Strazbur 05.07.2011.
- *Jankovskis v. Lithuania*, (21575/08), European court of human rights (Fourth section), 2017.
- Nacionalni mehanizam za prevenciju torture (NPM), Izveštaj o poseti KPZ Požarevac-Zabela, 2015.

Internet izvori

- Rovner L., *What happens to people in solitary confinement*, TED talks, november 2019, dostupno na https://www.ted.com/talks/laura_rovner_what_happens_to_people_in_solitary_confinement, pristupljeno 05. marta 2022. godine.

Sofija Nešić, MA
Master of Law
Doctoral student
Faculty of Law – University of Belgrade

EXECUTION OF A PRISON SENTENCE IMPOSED FOR ORGANIZED CRIME

The goal of the paper was to research the ultrapunitive regime and (long-term) solitary confinement in the special department of “Zabela” penitentiary. In the second part of the paper case study is presented, which have involved one convict from special department who is under solitary confinement for almost two decades. A few convicts are under strict regime by court decision which is reviewed every two years. They are not allowed to work or be educated. Furthermore, close physical contact with relatives is not permitted. Data were collected through in-depth interviews with convict and his lawyer. Due to the silence of the administration, this study represents first scientific insight into Serbian solitary confinement. Documentation analysis of relevant court records was conducted as well. We found that there are no significant obstacles to determine long-term segregation which seems to be based on a specific criminological status of a convict.

Keywords: *incarceration, solitary confinement, rehabilitation, special department, “Zabela” penitentiary, organized crime*